ԾԱՂԻԿ

ՀԱՆԴԷՍ ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ

Ա. ՏԱՐԻ Ա. ՇՐՋԱՆ. **1861** ԹԻՒ 12. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20.

Հրատարակի ամէն ամսոյ 1 ին, 10 ին եւ 20 ին.

Տարեգրութեան տեղին է. Իզմիր. Վաղարշապատ Ընկերութեան թանգարանը նստարանը փոքրոյը. Թիւ 25 եւ Հանդէսիս գրասենեակը. Կիրիի խան. Թիւ 1.

Պօշիս մէկ նոր խանը Ընթերցասիրաց թանգարանը Թիւ 6.

Փարիզ. Արգոյ Ա. Մուրատեան. Rue du Dragon, 26

Հանդիսիս շրջանը վեց ամիս է.

Իզմիր. գին 40

Պօշիս եւ ուրիշ քաղաքներ . . . 50

Տարեգրութիւնները Յունվարի 1 էն կ'սկսին.

Դուրս երթալիք թերթերուն ճամբու ծախքը առնողին վրայ է.

Հանդէսիս վերաբերեալ որ եւ իցէ նամակ խմբագրաց դիտի ուղղուի.

ԿԱՐԵՒՈՐ ԽՆԴԻՐ ՄԸ.

Պօլսէն եկող ուսումնական բարեկամի մը հետ այսօրերս Իզմիրի Ազգային դպրոցները այցելութիւն մ'ընելու առիթ ունեցանք։ Մեր ուսումնական բարեկամը Հոլիսիմանց դպրոցին աշակերտուհիներուն 'ի մասին թէ Հայերէնի, թէ Գաղղերէնի և թէ ասղնեգործութեան ունեցած յառաջադիմութենէն զոհ եղաւ. իսկ Մեսրոպեան դպրոցին մէջ միայն Հայերէնէն իր զոհունակութիւնը յայտնեց և Գաղղիերէնի մէջ դժգոհութիւն ցոյց տուց. այս դժգոհութիւնը նաև Տաճկերէնին մէջ յայտնուեցաւ ուրիշ ուսումնականէ մը, որն որ քանի մը շաբաթ առաջ Պօլսէն եկած էր հոս։ Ինչ որ ըսեր էինք Ծաղիկի 3րդ և 4րդ թիւերուն մէջ՝ յիշեալ ազգային հիմնադրութեանց կացութեանը վրայօք, նոյնը կը պարտաւորինք ըսել նաև այսօր։ Աշակերտք և աշակերտուհիք յառաջադիմելու տրամադրութիւնը ունին, և եթէ այսուհետև անոնց աշխատութիւնը լիովին պսակուելու չը լլայ, համոզուած ենք թէ իրենք պատասխանատու չի պիտի ըլլան իրենց յետամնացութեան համար, այլ տեսչութիւնը։ "Ընդրան կայ, հաց չկայ" կ'ըսեն ռամիկներն։ Արդարև անօթի երախաներու բազմաթիւ խումբ մը ջամբուելու համար դպրեակներու դիմած է, բայց յաղելիք չունին. ոգեշահ կաթը ո՞ւրչափ որ առատ ըլլայ, անհնար է որ փրկաւէտ սնունդ մը տայ այն՝ քանի որ նոյն կաթին տեսակը որոշող, աղէկը ու դէշը զանազանող, և իւրաքանչիւր երախային կաղմին համեմատ զայն պատրաստող չիկայ։ Ձենք կարծեր որ դայեակներուն ամէնքն ալ պակասութիւն ունենան։

Գանգատելու իրաւունքը ունենալու համար դժբաղդ հեռանքի մը էութիւնը նշմարել և զայն հասարակութեան առջև դնել չի բաւեր։ Պէտք է նաև պատճառը փնտռել, դտնել և ըսել։ Երբ այս պատճառը՝ և զայն արմատաքի խլելուն միջոցը և դիւրութիւնն ալ յայտնի է ամէնուն, իրաւունք չունի՞նք արդեօք բողոքելու, նաև տրտում սրտով գանգատելու դժբաղդ անհոգութեան մը վրայ։ Իրաւունք չունի՞նք արդեօք հարցնելու մահաբեր անշարժութեան մը պատճառը։ Այս դպրոցներուն, որք մեզի համար բարոյական կործանման մէջ կ'երևան, վերակենդանութիւն տալու համար, առանց վարանելու պէտք է լուծել հեռապայ խնդիրը և անյապաղ որոշում մը տալ։

ԽՆԴԻՐ։ Ա. Դպրոցները ուսումնական, լեզուագէտ և իր պաշտօնին գործադրութեանը մէջ անկախ տեսուչի մը հարկաւորութիւն ունին թէ ո՞չ։

Բ. Գործադրելի կանոնադրութիւն մը պէտք է հաստատել թէ ո՞չ։

Խնդիրը արդէն ինքնին լուծուած է։ Արդ՝ վերոյիշեալ ազգային հիմնադրութեանց վերածնութեան նոյն խնդիրին տրուելիք որոշումն և ասոր

անյապաղ գործադրութենէն կախում ունենալը անհերքելի ճշմարտութիւն մ'է։ Այս որոշումով և ասոր անյապաղ գործադրութեամբն է որ ազգին ապագային յոյսը, նոր սերունդը իր ծաղիկ հասակը զուր տեղը անցուցած չպիտի ըլլայ. այս կարգադրութեամբ է որ ամէն տարի յիշեալ դպրոցներուն համար եղած 100,000 դահեկանի չափ ծախքը ապարդիւն չպիտի մնայ։

Ուսումնական խորհուրդը, մանաւանդ ասոր յարգի անդամներուն ուսումնականները դիտենք որ մեր կարծիքներու կարօտ չեն՝ իմանալու համար թէ իրենց յանձնուած պաշտօնը սուրբէ, և զայն արժանաբար գիտելու, քննելու և ապա շարժելու մի միայն միջոցը՝ ներկայ և ոչ թէ ոչին դարու ակնոցն է։

Յիշեալ խորհուրդին պատկառելի անդամները լաւ մը զգացած են այս երկու դաշտաններուն կարևորութիւնը։ Ինչո՞ւ ուրեմն կը դեգևին. ո՞վ և ի՞նչ կրնայ արգիլել զանոնք իրենց ազգասիրական պաշտօնը կատարելէ, քանի որ հասարակութիւնը կ'ուզայ և կը պահանջէ, և նոյն իսկ դպրոցներուն Հայերէնի դասատուներն ալ կ'ուզան և կ'ուզեն այս երկու կարգադրութիւնը։ Հայ ղբրագէտ մը Պօլիսի և Իզմիրի բարոյական և յաւաջադիմական կացութիւնը իրարու հետ համեմատելու առիթով Պօլիսը արեգակ՝ և Իզմիրը լուսին անուանած էր անցեալները։ Այսպիսի համեմատութիւն մը եթէ 6—7 տարի առաջ ըլլալու ըլլար, անշուշտ մեր ծիծաղը պիտի շարժէր. այլ հիմա այս համեմատութեան ծանրալուր ճշմարտութեանը առջև ամօթահար լռելու դատապարտուած ենք։ Ոմանք կը կարծեն թէ Իզմիրի Հայոց անունը ալ արատաւորեալ է համայն ազգայիններու առջև. սխալ կարծիք մ'է այս. Իզմիրի Հայերը միայն մէկ պատճառաւ իրենց բարոյական բարձր աստիճանէն վար իջած են, և այս շշմեցուցիչ պատճառն է յիշեալ դպրոցներուն 6—7 տարիէ հետէ անասելի ամլութիւնը, ամլութիւն մը, որ եթէ տևելու ըլլայ, յաւիտենական նախատինք և ամօթ պիտի ըլլայ անոնց որք կրնային և կրնան անոր առաջքը առնուլ և չուզեցին կամ չեն ուզեր առնուլ։

"Դդրոց մը զոցել, տաճար մը կործանել, մի և նոյն ոճիրն է" ըսաւ Ժիւլ Սիմոն։

Անուրանալի է թէ բարոյապէս զոցուած են այսօր Իզմիրի դպրոցները...։ Ուսումնական խորհուրդը տաճարներ կործանող, նուիրական խորաններ պղծող համարուիլ կ'ուզէ. ոչ երբէք. վասն զի անոր քանի մը անդամներուն հայրենասիրութիւնը և ազգային առաքինութիւնները արդէն գործքով տեսնուած և փորձուած են։

Բրդ այս երկու ամէնակարևոր կարգադրութեանց որոշման և գործադրութեանը մէջ ի՞նչ դժուարութիւն կրնայ ըլլալ։

Համարձակինք ուրեմն հետևեալ սռսկալի կութիւնը ընել յիշեալ ազգասէր անձանց։

Ա.

"Ուսումնական և ազգասէր անձերէ բաղկացեալ մասնաժողով մը կազմել և երկու դպրոցներուն մէջն ալ գործադրելի ըլլալու թէութեամբ կանոնագրութիւն մը շինել"։

Բ.

"Արժանաւոր տեսուչ մը գտնել և բերել տալ Իզմիր. կը լսենք թէ Պօլիսի մէջ արդէն կայ այնպիսի ուսումնական Հայը, որն որ, եթէ իրեն պատուաւոր և նպաստաւոր առաջարկութիւններ ըլլալու ըլլան, սիրելի է մեզ յուսալ թէ պիտի փութայ սիրով ընդունիլ իր հայրենակցաց առաջարկութիւնը"։

Առաջին առաջարկութեան մէջ դժուարութիւն և արգելք մը չենք կրնար նշմարել. կը մնայ երկրորդը։ Հոս կարծեմք միայն մէկ դժուարութիւն պիտի յարուցանեն ոմանք, այն է դպրոցական ծախուց 15—20,000 դահեկանի տարեկան ածում մը։

Բայց այս ծախքը հարկաւոր է և հետևաբար դուշնաքեայ բան մը՝ անով յառաջ գալիք օգուտներուն նկատմամբ։ Կամ պէտք է ընել այդ ծախքը, և կամ ընդունիլ արդէն ամէն տարի եղած ծախքերուն ապարդիւն մնալը։

Մեր այս դատատը եթէ իրաւացի է, ապա ուրեմն իրաւունք ունինք գործադրութիւն պահանջելու, և չպիտի դադրինք դանդաղելէ, նաև բողոքելէ մինչև որ լսելի ըլլայ մեր նկարձայնը. իսկ եթէ իրաւացի չէ մեր դատը, կ'աղաչենք, թող բարեհաճին ըսել մեզ թէ ո՞ր մասին մէջ իրաւունք չունինք։

Վերջին կը կրկնենք, կամ պէտք է ընդունիլ մեր աղաչանքը յանուն հանրութեան շահուն, կամ եթէ մերժուի մեր խնդիրը, դոնէ իմացընել պատճառը մեզի, այսինքն բոլոր Իզմիրի ճշմարիտ ազգասիրաց, որոնց արձագանգ կ'ըլլանք այսօր։

Մասնաւոր նկատումները ուրիշ ժամանակի ձգելու է. սպասելու ատեն չկայ. փապար առ արմին կայ։

Գ. Զ.

ՊՈՒՃԱՑԻ ԿԱՑԱՐԱՆԸ

Բ.

Երգնո-հի մը.

Բարեկամս՝ Իզմիր վերադառնալու համար կառքերով Պուճայէն դէպ՝ի կայարանը եկող օրիորդներէն մէկը նշմարելով և ճանչնալով անոր ով ըլլալը, ահա, ըսաւ ինձ դառնալով, այն Հայուհին, զոր տեսեր էիր Իզմիրէն շոգեկառք մտնելու ատենդ, և որուն երիտասարդի մը հետ ըրած խօսակցութեան ունկնդիր ըլլալու բարեբաղդութիւնը ունեցանք միատեղ։ Երդմամբ, ինչպէս յօդուածոյս շարունակութիւնը ըսածներուս ստուգութիւնը պիտի յայտնէ, այս օրիորդը իր ինչ միտքի և հոգիի տէր ըլլալը յանգէտս լաւ մը ինձ խնցուցած և գլխովին համակրութիւնս գրաւած ըլլալուն համար, երբ կրկին տեսայ զինքը, նախապատիւ համարեցի ապուշ Հային և աղատականին վիճաբանութեան հետևութիւնը իմանալէ զրկուիլ՝ քան թէ կորուսել երկրորդ առիթ մը, որով հաւանական էր թէ Հայուհիին մէկ երկրորդ խօսակցութեանն ալ ունկնդիր ըլլայի, թէև այս անգամ իր հետը չէր այն անձը, որուն հետ խօսակցելու ատեն ներկայ գտնուեր էի, ինչպէս քիչ մը վար պիտի պատմեմ։

Ընթերցողը թող զիս չպախարակէ իբր անխոհեմ հետաքրքիր. վասն զի ոչ միայն դիտաւորութիւնս բարի և խղճմտանքս մաքուր էր, այլ նաև մեր օրերու մէջ ճշմարիտ կրթութիւն առնող և ուսումնական ըսուելու արժանի Հայուհի մը տեսնել՝ Տիկին Սթաէլ մը տեսնել է. ուստի կարծեմ հետաքրքրութիւնս ներելի էր, հետաքրքրութիւն մը որուն հետևութիւնը, զոր քիչ մը փոփոխութիւններով պիտի նկարագրեմ, ինձ ոչ այնչափ օգտակար կրնայ ըլլալ, որչափ Օ-ղիկը ընթերցող ներողամիտ օրիորդներու, եթէ սակայն դեղեցիկ սեռէն ալ ընթերցող ունինք կրնանք նէ ըսել։

Իզմիրէն շոգեկառք մտնելու համար բարեկամիս հետ երբ կը ճեմէի կայարանին ճիշտ այն տեղը, ուր շոգեկառքին Բունթայէն ժամանելուն կ՝սպասէ բազմութիւնը, ահա աղջիկներու խումբ մը եկաւ, որոնց հետը կային նաև երիտասարդ մը ու հասակաւոր մարդ մը։

Այս օրիորդներուն մէջ մէկը նշմարեցի, որն որ աչքի կշեռով հաշիւ թէ 17 կամ 18 տարեկան հասակը մտած էր։

Երիտասարդութեան հասակին մէջ ժամանակ մը կայ, ուր բնական է անոր՝ կամայ և ակամայ բնածին դրդումէ մը մղուիլ և համակրական նայուածքով մը գլուխէն մինչև ոտքը չափել և խուզարկու աչքերով հետաքննել իր ուշադրութիւնը գրաւող օրիորդը, մանաւանդ երբ ասիկա Ազգենական գեղեցկութեան պատկեր մը կընծայէ առջևդ, գեղեցկութիւն մը, որ երբ համեստութեան հետ կը միանայ՝ անոր կուսական դէմքին աննկարելի շնորհք մը կուտայ։ Ինձ բոլորովին անծանօթ այս օրիորդը անյաղ աչքերով մինչ կը դիտէի մտադիւր, ինքզինքս չկրցայ զսպել շարժումմ՝ընելէ՝, որով ըսել կուզէի թէ անիկա իր գեղեցիկ ընկերուհիներուն գեղութիւնը կաղօտացնէր իր գեղութեամբը և անոնց մէջ ինքը Գօրին մ՝էր . . . . Սովորականէն աւելի քիչ մը մատածելը տեսնելով, բարեկամս կարծեց թէ սիրտս Գուբիտոնէն նեստահար կը մաշուէր, և բոլորովին կը սխալէր . . . . . վասն զի մտածութեանս և տարադէպ ուշադրութեանս մի միայն պատճառ՝ անոր թէ իր բարեկամուհիներուն և թէ միւս օտարուհիներուն հետ զարմանալի հանդիպակաց պատկեր մ՝ընծայելն էր։

Բնական գեղութիւնը հարստահարող շղարը ու բոպրան, զոր տեսակ մը թեթևամիտներ, եթէ չափէ դուս գործածեն, կը ադեղնան ահրելի կերպով, դեռ խամրած չէր անոր դէմքը, և իր մեղուաշ աչքերէն այնպիսի լոյս մը կարտափայլէր, որն որ կարծես թէ անոր հոգիին յստակութեան անդրադարձ նշանն էր։ Իր հագուստը բոլորովին պարզ էր, նորաձիրութեան և զարդասիրութեան նշմարանքը չունէր, ուսկէ կը յայտնուէր անոր մտքի հեռաւորդ մը չըլլալը։ Սակայն հագուած էր անիկա՝ի նշան սգաւորութեան, թէև անուրանալի է թէ երբեմն այս պատրուակաւ կիները աւելի փայլութիւն մը տուած կը լլան իրենց գեղեցկութեան՝ գուցէ ակամայ . . . ։ Գանդրալի մազերը ետևէն հիւսուած և կախուած էին, և խոպոպիքներն ալ վարդագոյն այտերուն վրայէն երկնցած։ Սևագոյն սնդուսէ բոպոն մը հագած և նմանագոյն թաւիշէ լոթիկ մ՝առած էր. իր մէջքը չունէր այն տանջարանը, զոր գօրսէ կանուանեն սրճնասէրք, և որով ընդհանրապէս կիները իրենց մարմինը և բարիւնը կը տրորեն առանց գուշակելու անկէ յառաջ եկած ցաւալի հետևանքը։ Հեռուէն խօսելուն կերպը դիտելով՝ անոր վրայ բնական համարձակութիւն մը կը նշմարէի, որն որ համեստութեան գրոշմը կը կրէր, և որով անոր մտական մշակումը կը գուշակուէր։ Ընդուսպ փափաքով մը կեռայի՝ի մօտուստ

քննելու և իմանալու համար այս օրիորդին ինչ դաղափարներու տէր ըլլալը, վասն զի երբեմն կը դտնուին այնպիսի վարպետուհիներ, որք կրնան նաև փորձառու և խորաքննին տեսութիւնը սքողել արտաքին պատիր երևութով մը, թող թէ իս, որ յիրաւի դեռ անփորձ էի և ոչ այնչափ տեղեակ այն ամէն հնարագիտական միջոցներուն, որոնցմով գօգէլ մը կրնայ սպառազինիլ պո-պո-արի (1) մէջ։

Բաղդը ուզէր որ բարեկամս հետ նոյն կառքին մէջ դտնուինք ուր մնած էր այն աղջիկը երիտասարդին և բարեկամուհիներուն հետ։ Նուրոպական դդեստը, դլխարկը և ֆոլոյի ները իմ ու բարեկամս վրայ Հայու նշմարանք թողուցած չէր, և հետևաբար ամէն բան տեսնելու, լսելու և իմանալու բարեբաղդութիւնը պիտի ունենայի առանց կասկածի տեղի տալու։

Երիտասարդը կերևար թէ անոր խիստ մտերիմ բարեկամն էր կամ ազդականը, վասն զի համարձակութեամբ և ընտանեբար կը վարուէր անոր հետ։ Ընթերցողը կրնայ երևակայել թէ որչափ մեծ էր իմ ուրախութիւնս, ինչու որ փափաքս պիտի կարենայի լիովին յագեցնել. թէ անոնք և թէ մենք Թո-ղպալը երթալու և 'ի դարձին Պուճայի կայարանը էջնելու համար առած էինք տոմսակներնիս, ուստի մէկ ու կէս ժամ չափ միատեղ պիտի գտնուէինք։

—"Օրիորդ, ըսաւ երիտասարդը, ձեզի հետ ունեցած բարեկամական հինօրեայ յարաբերութիւններս, որով ձեր անաքօղութիւնը և ճշմարտութիւնը համարձակօրէն խօսելու բնաւորութիւննիդ արդէն լաւ մը ճանչցած եմ, ինձ իրաւունք կու տան կարևոր խնդիր մը առաջարկել ձեզ մտերմաբար, և ասկէ աւելի բարեպատեհ առիթ մը չեմ կրնար ունենալ, վասն զի արդէն ժամանակնիս դուարճութեամբ անցընելու առարկայ մը պէտք է մեզ, մանաւանդ թէ (մեզ ակնարկելով) այս պարոնները, որք Նուրոպայի կերևան, անշուշտ չպիտի հակնան մեր խօսակցութիւնը, արդ կատարեալ ազատութիւն ունինք խօսելու"։

"Շնորհակալ եմ, բարեկամ, իմ վրայ ունեցած ձեր համակրական զդացմունքէն, և շնորհը ըսեմ ինձ պատիւ համարած եմ միշտ վայելել ձեր բարեկամութիւնը, որն որ հաւատի եմ թէ անկեղծ անձնանուիրութեան և առաքինութեան վրայ հիմնուած է, տեսնենք ինչ է ձեր առաջարկութիւնը"։

—"Արդ ահա ճիշդ իմ այս անկեղծ անձնանուիրութեան հաւատիքը ձեզ դործքով յայտնելու կը փափաքիմ ես ալ, և այս փափաքս լիովին կատարուած պիտի ըլլայ, եթէ յաջողիմ ձեզ երջանիկ ապագայ մը պատրաստելու։ Պարոն * * * որն որ, ինչպէս դիտէք, հարուստ, խելքի, սիրուն և վայելուչ երիտասարդ մ'է, սիրահարած է ձեզ, և . . . . . "։

Հայուհին յանկարծակիի դալով այս վերջին խօսքերէն դլուխը ծռեց կարմրելով, և լռեց։

"Կաղաչեմ, շարունակեց երիտասարդը, այս պարագայի մէջ ինծի հետ ունեցէք այն համարձակութիւնը, զոր յոլովակի նշմարած եմ ձեր վրայ, արդ կը կրկնեմ թէ անիկա ձեր սիրովը համակուած՝ կուզէ իրեն հարս առնուլ ձեզի։ Ընկերութեան մէջ քանի մ'անդամ իր հետը տեսնուած ու խստութեամբ վարուած ըլլալնիդ դիտեմ, բայց ձեր այդ անտարբերութիւնը առ երեսս է և կարծեմ թէ, թէև տիրուհի սէդ սրտի, այնչափ անդգայ չէք իր մանր մունր խնամքներուն և հաճոյական կերպերուն, որով կ'ուզէ շահիլ ձեր սիրտը փոխանակ իրենին զոր արդէն ձեզ նուիրած է, և ուրուն թագուհին էք, թէև ակամայ։ Անդգայ ըլլալու օրինաւոր պատճառ մը չունիք, և որչափ ալ աննկուն և կարծր ըլլայ ձեր սիրտը, անուրանալի է թէ 'ի վերջոյ պիտի կակղի, պիտի զդայ և պիտի սիրէ այն, վասն զի ամենակարծր կիճը անդամ վերջապէս կը տաշուի եթէ անձրևին ջուրերը, թէև շեթ առ շեթ, այլ շարունակ վազելու ըլլան իր վրայ, ուր մնայ կիներու սիրտը որ բնութեամբ քնքուշ և զդայուն կը ըլլայ։

—Ձեր ընտրողութեանը և խոհեմութեանը վստահելով կը պարտաւորիմ փոխադարձ համարձակութեամբ և անաքօղութեամբ խօսիլ ձեր հետը և ըսել մասնաւոր կարծիքներս, պատասխանեց օրիորդը, որուն դէմքը կարմրուք մը եկաւ ու նոր կենդանութիւն մ' առաւ այս վայրկենիս մէջ։ Ինձ երջանիկ ապագայ մը հոդալու փափաքնիդ յիրաւի իս երախտապարտ կընէ, արդարև աղջիկի մը համար երախտադիտութեան արժանի փափաք՝ այնպիսի ժամանակի մը մէջ, ուր Հայ ընկերութիւնը մեծ մասամբ անբարոյականութեամբ վարակուած և հետևաբար շատ օրիորդներու ապագան անստոյդ է և դրեթէ բաղդին անողորմ շրջումներուն ձդուած։ Ամուսնանալ, այսինքն փեսայ մը, տէր մը ու միանդամայն տնտես մը ունենալ յիրաւի ցանկալի է յոյժ, մանաւանդ հիմակուան առեն ուր ամուսնութեան կապը ոսկին ըլլալով շատ դժուարին է փեսայ մ' ունենալ։ Արդարև շատ աղջիկներ կան, որք ծնունդով ու ձիրքով և հարստութեամբ նշա-

(1) Boudoir. Ներքին սենեակ կիներու, ուր կը հանդուին և կը զարդարուին անոնք։

նաւոր են և գիրենք ուղղողները այնչափ շատ են, որչափ բաղմաթիւ էին Բէնոլորին իր դրան առջև ժողվող սիրահարները։ Բայց այն Հայ Բէնեերը-ները բացառութիւններ են, թողունք զանոնք մէկ դի, և հանրութիւնը ձեռք առնելով խօսինք աւելի արդարութեամբ և մտածենք գործելէ առաջ։ Որ և իցէ աղջիկ մը Իզմիրի մէջ 17 — կամ 18 տարեկան հասակը մտնելուն պէս ամուսնութեան արբունքը հասած կըլլայ, և որովհետև ամեն երիտասարդի գործը չէ կարգուիլ այսօրուան օրս, սովորաբար աղջիկները 24 — 25 տարեկան հասակը կը մտնեն առանց իրեն ՊՐՈԲԼԷՄ մ' ունենալու։

Այսպէս ամեն օրիորդ 8 — 9 և երբեմն ալ 10ը տարի շարունակ բնութեան դէմ պատերազմ բանալու և համեստութեան վահանին ներքև պատրաստ պարուելու պատրաստուած ըլլալով, կը հաւանիմ թէ 'ի հարկէ մեծ կըլլայ իր փափաքը այսպիսի տաժանելի կացութենէ մը ազատելու և սիրոյ գիրկը նետուելու համար. այլ եկու նայէ որ ամուսնութիւնը այնպիսի ծանրակշիռ խնդիր մ'է որ ամենէն առաջ նախ կը պարտաւորինք քիչ մը կանգ առնուլ և ուշի ուշով քննել և իմանալ թէ ուր էինք, ուր ենք և ուր պիտի երթանք։ Անարդուս կենաց ընթացքը երեք նշանաւոր կէտերով նշանակուած են. առնոյ առաջինը անոր ծնունդը, երկրորդը ամուսնութիւնը և երրորդը մահն է։ Առաջին կէտէն արդէն անցայ և երկրորդին հասած ըլլալով հեռուէն սկսայ նշմարել նաև երրորդը, այն ցուրտ դամբանը, ուր կուղղին յուսահատաբար ընդհանուր մարդկութեան քայլերը, և որուն՝ հաւատացեալներու համար յուսադիր՝ ու նիւթակրօններու համար յուսահատական կերպարանքը հարկաւ իս կատիպէ քիչ մը մտածել՝ երկրորդ կէտը չանցած, որպէս զի այսպիսի կարևոր պարագայի մը մէջ թեթևաբար չվարուիմ ու եաքը չզղջամ, վասն զի անլուծելի են այն յօդերը, որոնցմով հիւղէք Ճակատագիրս ուրիշի մը Ճակատագրին հետ միացնել։

Արդ անտիտութենէ մղուելով չեմ ուզեր խաբուիլ, ինչպէս շատերը կը խաբուին, ուստի քննենք և տեսնենք թէ ով և ինչ է ապագայ երանութեանս հեղինակը։ Պարահանդէսի մը մէջ արդէն քանի մ'անգամ այդ երիտասարդին հետ պարելու, խօսակցելու և իր բնաւորութեանը վրայ բաւական տեղեկութիւն առնելու առիթը ունեցած եմ, կը խոստովանիմ թէ անիկա տէր է այն յատկութիւններու և առաւելութիւններու, զորս իմ առջև շարեցիք, կը հաւատամ նաև թէ իս կը սիրէ անիկա, իր շարժուածքները, կերպերը և հայուածքը վկայ են ըսածիս, և յայսմ մասին թերահաւատութիւն չեմ ըներ, բայց կարծեմ թէ միայն այդ յատկութիւնները բաւական չեն օրիորդի մը ապագայ երջանկութիւն տալու համար. ուստի ներեցէք ինձ յայտնելու թէ լաւ մը խորհելէ և ըսածս կըշռելէ ետև կը պարտաւորիմ մերժել այն ինքնանուէր սիրտը ուր ակամայ թաղաւորածեմ, և որուն թագուհին ազան կամ անազան անշուշտ դ-ՐԷՂ մը պիտի ըլլայ։

Ի՞նչ, այսպիսի բաղդաւոր առիթ մը կը մերժէք, չըլլայ թէ ուրիշ պատճառ մ'ունենաք, օրիորդ. արդարև խօսքերնիդ ինձ զմայլում կուտան, վասն զի առջի անգամ է որ աղջիկի մը դատողութեամբ խօսելուն կը հանդիպիմ, միայն թէ մերժելնուդ պատճառը ըրած դիտողութիւններնիդ չեն կարծեմ, անշուշտ ծնողքնիդ չեն թողուր ձեզի ազատաբար վարուելու այս պարագայիս մէջ։

— Կը վրիպիք, Պարոն. նախ պէտք է դիտնալ որ կիներու առաջին և վերջին պարտաւորութիւնն է անձնանուիրաբար հնազանդիլ ամուսնանալէ ետք, և աղջիկներուն իրաւունքն է ազատօրէն ընտրել։ Ընտրել ըսի, այս խօսքս լաւ 'ի միտ առէք, վասն զի ընտրելու և դանելու մէջ վիհ մը կայ, ուրիէ կրնայ ցատկել միայն հեշտութիւնը և սնափառութիւնը։ Արիստոնէութիւնը ընտրելու, այսինքն հաւանելու կամ չհաւանելու իրաւունքը տուած է աղջկանց, դիտեմ թէ այս ազատութեան սահմանը շատերը լաւ մը չեն ըմբռներ, չեն դիտեր անոր մինչև ուր տարածուիլը, և ադիտաբար կը սխալին՝ կամ բոլորովին զրկուելով այն իրաւունքէն, և կամ թէ դուրս ելնելով այն սահմանէն, ուր շատ հաւանական է թէ անոնք ապագային մէջ շատ զղջալու պատճառներ պիտի գտնեն։

Ծնողք իրենց որդիներու ամուսնութեան մասին միջամտութեան և իշխանութեան իրաւունք ունին, այլ ոչ երբէք բռնանալու. ծնողական իշխանութիւնը կեզբաւորի հոն, ուր աղջիկն կամ աղջիկին ապառնի պատասխանատուութեան դէմքը կերևայ։ Ընտրելու իրաւունքս 'ի ձեռին, ազատութեամբ ու միանդամայն հնազանդութեամբ կը շարժիմ այս պարագայիս մէջ։ Ազատօրէն պէտք է ընտրեմ, վասն զի ապագային մէջ ես պիտի ըլլամ երջանիկ կամ ապերջանիկ։ Ծնողքս իմ օրերու հեղինակ ըլլալով միթէ զիս ապերանութեան անյաստակը գլորելու իրաւունք ունին։ Կը պարտաւորիմ նաև հնազանդիլ անոնց, այսինքն անոնց միջամտութեամբը և հաւանութեամբը ինձ փեսայ ընդունիլ, այս իրաւունքը ունին և պէտք է ունենան անոնք, ոչ միայն, վասն զի մեր կեանքը անոնց կը պարտաւորինք, հապա նաև ամուսնութեան խնդիրը եթէ փորձառուներու միջամտութեամբը լուծուի և

հայրական իշխանութենէ վաւերայուլ, անթիւ օգուտներ յառաջ կուգան, և որովհետև իմ հասակի մէջ անհնարին է փորձառու դտնուիլ, կը պարտաւորիմ անոնց օրինաւոր իշխանութեան տակ շարժիլ։ Ապահով եղիք թէ ծնողքս ձիս ազատ կը թողուն այս պարագայի մէջ, և ձեզի մերժումով պատասխան տալուս պատճառը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ուրիշի մը բռնաւորական իշխանութեան տակ մնալով սիրոյ քաղցրահամ նեղտարը ըմպելու տեղ՝ դառնութեան լեղի բաժակը քամելու վախն է։

(Մ՝այրրը յաջոր Լո՝՝վ.)

Հալէպ · 30 Սեպտեմբեր 1861,

Արժանապատիւ Տնօրէն Տեարք,

Ծաղիկ տասնօրեայ Հանդիսի.

Մեր փոքրկութիւնը, որ թիւով և լուսաւորութեամբ Տաճկաստանաբնակ Հայոց ամենէն յետինը կը համարուինք, անտեղեակ և անտարբեր չեմք արդի ազգային խռովութիւններուն, որք դժբաղդաբար տեղի ունեցան մեր ազգութեան կեդրոնը՝ Ի Կ. Պոլիս։ Օրինաւորապէս մեր կարծիքը գրով յայտնելու մասին դաւառականաց առաջինը ըլլալ չուզելով՝ արդէն կը համբերէինք, (վասն զի մարախլապատ օդը սիրողները ժամանակ չի տուին մեզի՝ մեր կողմէ ալ երեսփոխան մը կարգելու, որպէս զի բանիւ բերանոյ յայտնուէր մեր բովանդակ զգացմունքները) բայց ալ մեր համբերութեան չափը լեցուեցաւ, երբ տեսանք որ ոմանք մեզի անզգայ և ապուշ կարծելով իրենց կրիցը խաղալիկ ընելու փորձը փորձեցին։ Տեսանք "զինիէն դարձած քացախին" 36րդ Պէրպէրթիւը, և չեմք գիտեր ուրկէ (գուցէ Մահմուտ Փաշայի մթերանոցէ) հաներ է իր հրատարակած նամակը և նոյնպէս ալ պատասխանը։ Չեմք գիտեր կ'ըսենք ինչ կ'ուզէ իմացընել սա երեք թշնամի, այսօր բարեկամ փոփոխականը։

Մենք որ դաւառաբնակ Հայոց խիստ փոքրիկ մասը կազմելու պատիւը ունիմք, ազգային որ և իցէ լուր և Արևելեան Դարին ապաստանողաց աստիճանաւոր ընթացքը ուղևոր օտարազգիներէ կամ մասնաւոր թղթակցութենէ իմանալու կարօտ չեմք. այլ ամենայն դարձուածքներու և խիղճն ու կրօնքը իւրեանց պատրուակ ընելով անձնական շահերնուն և փառքերնուն համար մեզ իբրև գերի՝ իւրեանց կրիցը զոհողներուն դաղափարին անտեղեակ չեմք։ Վերահասու ենք նաև որ եթէ, Տէր մի արասցէ, յաջողին այս կարծեցեալ ազգասէրք ինչպէս որ առաջ՝ հիմա ալ ազգին կառավարութեան ղեկը ձեռք անցընել, ան ատեն մեր ղլուխն դալիքը հիմակուանէ կ'երևակայենք, վասն զի դեռ անցեալին մէջ կրած վէրքերնուս արիւնը կը հոսի։

Եթէ ներեն մեզի պատուելիխանները, մեր նպատակը մի միայն երկու տառով և շնորհիւ մանուլի՝ կարծիքնիս ամենասիրելի Համազգի ազգասիրաց խմացընել է, որ բայց 'ի պաշտելի սահմանադրական ազգային օրինաց, որ և իցէ ազգային վարչութիւն ինքնակար կը թուի մեզի, վասն զի ազգակործան է, վասն զի հարստահարող է, վասն զի ազգը փարատող է, և ասոնց ապացոյց ազգերնուս անցեալ վիճակը։

Յիրաւի կ'ըսենք, մենք համոզեալ ենք թէ ընկճեալ ազգերնուս խաղաղութիւնը, յառաջադիմութիւնը և լուսաւորեալ ազգաց շարքը անցնիլը՝ Օսմանեան Ազատագուած Կայսեր Բարեխնամ կառավարութեան ներքև՝ Ազգային կանոնագրութեան և կարծեաց ազատութեան կը կարօտի։

Կը խնդրեմք, արժանապատիւ տեարք, որ բարեհաճիք հրատարակել ներկայ նամակս ձեր ազատասէր Հանդէսին մէջ, վասն զի միայն այն մնայ մեր մէկ հատիկ մխիթարութիւնը և որուն յարատևութեանը բարեմաղթու եմք։

"Քրիստոնէական ճշմարիտ հաւատոյ լուսոյը լուսաւորեալ" և դարձեալ Յահմանագրասէր։

Մինոն 'ի բաժանորդագր։

* * *

ԼԻՕՆ

ԿԱՄ

Վերջին արեւելեան դատերացմի ժամանակ տեղի ունեցած իրական դէպք մը։

Այս է նորատիպ վիպասանութեան մը անունը, որուն առաջին հատորը արդէն հրատարակուեցաւ քաջալերութեամբ երկու Ազգասէր անձերու, և որուն հեղինակն է Ծաղիկի խմբագրակից Պ. Ամենակ Հայկունի ուսումնականը։

Վիպասանութիւնը այսօրուան օրս Եւրոպայի գրականութեան մեծ մասը կը կազմէ, և այն աստիճան շատցած է, այն աստիճան հասարակութենէ յարգ և ընդունելութիւն դտած է, որ հեղինակներուն ոչ միայն հարստութեան աղբիւր մը եղած է,

այլ նաև փառօք և պատիւով պսակած է զանոնք։ Այլ սակայն ամէն տեսակ վիպասանութիւն կարդալու արժանի է չէնք կրնար ըսել, դիտենք թէ երբեմն կան այնպիսի վէպեր, որք վայրկեան մը, դեղեցիկ կնիկի նման, հասարակութեան ուշը գրաւելէն ետև, դրաւչառներու քով փոշիին ներքև մնալու կը դատապարտուին, վասն զի անոնք մի՛ այն հասարակութիւնը զուարճացնելու կը ծառայեն, զուարճութիւն մը զոր ընթերցողը կունենայ 'ի վընաս բարոյականութեան, և որոնց մէջէն լեսերու, ձորերու անտառներու և չգիտեմ ինչերու մանրամասն նկարագրութեանց ամբողջութիւնը, եթէ մէկ դի ընելու ըլլանք, ո՞չ այլ ինչ կը նշմարենք հոն, եթէ ոչ սիրոյ նիւթական կողմը և ծաղրելի դէմքը՝ իրեն յարակից քանի մը անշնաղ դէպքերով և պարագաներով։ Բայց այս տեսակ վիպասանութեանց կարգը դասելու չէ՛ այն վէպերը, որք նպատակի մը համար կը շարադրուին, և որոնցմով ընթերցողը միայն չզբօսնուր, այլ և կը կրթուի։ Այս վերջինները յարդի են մեր առջև, մանաւանդ երբ անոնց մէջ հայելի՞պէս ընթերցողին առջև կը շարուին և կերևան վեհ զգայութիւններու տեսարանը, մարդկային սրտի յոռի և աղնիւ կիրքերուն ընդդիմամարտութիւնը, առաքինութեան վարձատրութիւնը, մոլութեան տմդին դէմքը ու պատիժը, և որոնցմով ընկերային սանդուղին գագաթը, ինչպէս նաև ըստորոտը գտնուողներն ալ ազդասիրութեան, հայրենասիրութեան և մարդկային պարտաւորութեանց դաս մ'առած կըլլան։

Արդ կը համարձակինք ըսելու թէ երիտասարդ հեղինակին աշխատութիւնը, որ իր տեսակին համար առաջին է Հայոց մէջ, այս վերջին տեսակ վիպասանութիւններէն է։ Դամ մը կարդալով զայն մտադիր՝ զուարթացանք, և հոն տեսանք և առինք աշխարհական դրականութեան ճաշակ մը։ Հայք աշխարհական դրականութենէ 'ի բնէ անտի զուրկ են, այլ սակայն ամէն ազգ իր յառաջադիմութիւնը անոր կը պարտաւորի։ Եթէ ճշմարտութիւն մ'է այս; ապա ուրեմն ճշմարիտ ազգասիրութեան պարտքն է քաջալերել և վարձատրել այն ամէն գրիչները որք նոյն նպատակաւ կը շարժին 'ի նպաստ Հայրենեաց։

Գ. Զ.

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ճշմարիտ հաշտութիւնը կը կրթնի սիրոյ վրայ, որն որ անխզելի կապ է Միութեան։ Կոյր ըլլալու է մէկը չտեսնելու համար այն ամէն աղէկութիւնները, զորս ազգ կամ ընկերութիւն մը կրնայ վայելել եթէ զանոնք ստանալու համար համագործ միութիւն մը կազմելու ըլլայ։ Պատմութիւնը մեզ կը սորվեցնէ թէ անմիաբանութիւնը, որ հակակիր զգացմանց ծնունդն է, երբեմն նաև զօրաւոր տէրութեան մը շէնքին աւերակներուն վրայ կը կանգնէ իր աթոռը։ Պատմական ճշմարտութիւն մ'է այս, և ամէն անհատ, ինչպէս նաև որ և իցէ մարդկային ընկերութիւն, կը պարտաւորի միութեամբ զօրանալ և անմիաբանութենէ խորշիլ, ատելութիւնը ձգել և հաշտութեան փափաքիլ։ Բայց պէտք է գիտնալ թէ երկպառակութեան և թշնամութեան ծնունդ տուող խնդիրները, և հաշտութիւնը վերահաստատող պայմանները երկու պարագայի մէջ տարբեր կերպարանք կ'առնուն։

Երկու անհատի կամ սակաւաթիւ ընկերութեան մը մէջ տեղի ունեցած թշնամութիւնը և երկպառակութիւնը շատ անգամ այնպիսի խնդիրէ մը յառաջ կուգան, որն որ մէկ կամ քանի մը հաշտարար անհատներու միջնորդութեամբը կը պարզուի, և հաշտութիւնը կը հաստատուի այնպէս պայմաններով, որոնցմէ մեղասուողը կամ օգուտ տեսնողը մասնաւորն է, այսինքն երկու անհատ կամ սակաւաթիւ ընկերութիւն մը։ Այլ սակայն բազմաթիւ անհատներէ բաղկացեալ կուսակցութեանց կամ ազգաց երկպառակութիւնը և անմիաբանութիւնը ընդհանուրին իրաւանց կամ շահերուն վերաբերեալ խնդիրէ մը կը ծաղի շատ անգամ։ Արդ ընդհանուրին իրաւանց կամ շահուցը համար երկպառակող և իրարու դէմ կռուող երկու կուսակցութիւն կամ ազգ երբ հաշտութեան կը դիմէ հաշտարար միջնորդութեան մը շնորհիւ, յայտնի է թէ հաստատուելիք հաշտութեան պայմաններէն զոհուողը կամ օգուտ քաղողը ընդհանուրը պիտի ըլլայ։ ուստի այսպիսի հաշտութիւն մը տեւողական ըլլալու համար, նախ պէտք է երկպառակութեան և թշնամութեան ծնունդ տուող խնդիրին գլխաւոր կետերը որոշել, և յանձնել զանոնք ընդհանուրին կողմէ ընտրուած և կազմուած մասնաժողովի մը, որն որ նոյն կէտերուն վրայ վիճելով՝ փոխադարձ զիջումներով դժուարութիւնները դիւրացընելու կը ջանայ՝ իրեն նպատակ ունենալով իրաւանց և շահերու պաշտպանութիւնը և խաղաղութեան հաստատութիւնը՝ երկու կողման հաւանութեամբը։

Ազգայիններու ոտքէն յայտնի է թէ Իզմիրի Հայերուն մէջ ծագած երկպառակութեան պատճա-

ոը հասարակութեան վերաբերեալ խնդիր մ'է, որ կը կայանայ ընդհանուրին առաթուր կոխուած իրաւանց և պատուոյն վրայ։ Խաղաղութեան քաղցր ձայնները արդէն սկսան լսելի ըլլալ մեզ, և. ինչպէս կը լսենք, արդէն ազգային երեսփոխանները բաղկացեալ մասնաժողով մը կազմեր է վէճի նիւթ եղող խնդիրը լուծելու և հաշտութիւնը հաստատելու համար։ Կը փափաքինք որ այս մասնաժողովը հաշտարար ոգով և միշտ ազգին շահը 'ի մտի ունենալով՝ յաջողի ժամ յառաջ վերջ տալ սա աղետալի երկպառակութեան և հաստատել հաշտութիւնը։ Յարեյոյս ենք թէ այս հաշտութեան հետևութիւնը պիտի ըլլայ Քաղաքական ժողովին և Տեսուչ խորհրդոյ նիստերուն շարունակութիւնը, երեսի վրայ մնացած գործերուն կարգադրութիւնը, ազգային գիւանադպրին վերահաստատութիւնը և դպրոցներուն բարեկարգութեանը համար հարկաւոր եղած անօրէնութեանց որոշումը և գործադրութիւնը։ Գ. Ա.

ՔՆԱՐ ՍԻՐԱՀԱՐԱԿԱՆ

Երբ բնութեան երակն անշարժ,
Դեռ կը նիրհէր խոր 'ի քուն.
Սիրոմն արբեալ ես Մարթաի,
Հանդիսա աչաց ոչ տայի։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին,
Ճիշդ ան ժամուն երբոր ամեն
Բարաձներ կը ննջեն.
Ճիշդ ան ժամուն երբ սիրահարք
Հոսեն իւրեանց հեծածանք։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին.
Երբ կ'սկսէր Արշալուսոյ,
Աւետաբերն հրեշտակ.
Սփռէ համբուն երկրիս վրայ,
Անուշ ծաղկունք երին երանդ։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին,
Երբ փառաւոր չքնաղ Կիլէտն,
Իւր բանակը կը ցրուէր.
Եւ ոսկեղէն իրեն գահը,
Վեհութեամբ կը բազմէր։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին,
Երբ քաղձրաշունչ զեփիւռն մեղմիկ,
Շարժէր քնքուշ իւր փետուրք.
Եւ սթափումն տար բնութեան,
Իւր շնչովն կենսական։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին,
Երբ երկրաբակք գիշերին,
Խաւարն ահեղ և լռութիւն.
Արփւոյ անբիծ ճառագայթէն,
Հալածական լինէին։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին,
Երբ տաղերգակ սոխակն արթուն,
Երգէր անգուլ իւր տաղերն.
Որով շարժին բանաստեղծայ,
Ողբերգական գրիչներն։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին,
Նուաղեալ ես չէի ուզեր,
Շարժել գլուխս այն կուրծքէն,
Ուր սիրահար իմ խեղճ սրտիկս,
Կառնուր հանդիսա հեշտութէն։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին։
Հասաւ այն օրն ես ի Ցաճար,
Շտապէի շնչասպառ.
Վայ եղկելոյս, ուր իմն Մարթա,
Ձէ աստ, յերկինս է ալ նա։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին,
Այս ուրեմն մահուան միայն,
Լինիմ ալ ես տարփածու.
Տարէք զիս ալ ի գերեզման,
Ապրիմ թող ես մի վայրկեան։
Աղերսանօք լալագին
Թախանձէի ես Երկին։

Ա. Հ.

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ
ԷԼԻԶԱ

Կամ վերջին արևելեան պատերազմի ժամանակ տեղի ունեցած իրական դէպք մը։

Կը ծախուի Ա հատորը Պօլսոյ ամեն դրածախներուն քով։ Եւ Իզմիրի մէջ հանդիսիս գրասենեակը և Վասպուրական ընկերութեան թանգարանը։ Գին 3 ֆրանկ 40 սանդիմ, երկրորդ հատորը մնալի տակ է։

Դուրսերէն ուղղակի հեղինակէն ծախու առնել ուզողը պարտի հանդիսիս գրասենեակը նամակ խրկել։

ՏՆՕՐԷՆ ԵՒ ԽՄԲԱԳԻՐ
Ա. ՀԱՅԿՈՒՆԻ ԵՒ Գ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԼԵԱՆ

ՀԱՄԻՈՒՆԻ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՏԵՏԵԵԱՆ